„ЗАСТАВА“ излази редовно: средом, петком и недељом на целом табаку, уторком на по табака.

Цена је за Аустро-Угарску:
на 1 месец . . . . . 1 ф. 20 н.
за четврт године . . . . . 3 ф. 50 н.

За Србију:
за четврт год. 8 дин., за по год. 16 дин.

Народни бројеви од петка, нарочито за шире народне кругове уређени, могу засебно да се претплате, а цена им је:
на 1 месец . . . . . 25 нов.
за четврт године . . . . . 75 нов.

ЗАСТАВА.

За ОГЛАСЕ плаћа се по 6 новч. од сваке врсте сваких сетних слова; за жиг се плаћа по 30 нов. сваки пут.
За „Приповлано“ плаћа се 20 нов. од врсте.

ДОПИСИ шаљу се уредништву а претплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ.“

Уредништво и администрација „Заставе“ налази се у кући г. Јов. Т. Чавића, на пијаци.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА не примају се.

РУКОПИСЕ не враћамо.

Поједини бројеви стају 10 нов.

ОРГАН СРПСКЕ НАРОДНЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ.

БРОЈ 134. У НОВОМ САДУ У УТОРАК 31. АВГУСТА 1899. ГОДИНА XXXIV.

Драјфус осуђен.

Када је у суботу у вече стигла у Будимпешту вест, да је Драјфус осуђен, наступило је неописано огорчење. И велика гомила упутила се била француском конзулату, да гласно изјави своје негодовање. — Живео Драјфус! Доле Мерсије! разлегало се по улицама и само велика полицијска одељења, пешака и коњаника, задржаше и растераше свет од изгреда...

У Бечу су мање лармали, али се спремају да тим јаче заједу Француску. Још истог вечера, састављен је одбор, коме ће бити задатак, да аустријски индустријалци (Чивути) не шаљу своје производе на париску изложбу, па не само то, но већ у велико купе потписе, где се појединци обвезују, да не ће посетити изложбу...

У Италији се спрема оно исто што и у Бечу, а из Немачке, Белгије, па чак и Енглеске читамо исто то, само мало друкчије. И све због тога, што је у Француској осуђен — капетан Драјфус.

Аустро-Угарско „јавно мнење“ је на челу огорчених. Код нас као да су највећма уверени, да је Драјфус осуђен невин, на неправди. Па опет, тешко се варамо, ако речемо, да у свој Аустро-Угарској нема ни стотину људи, који познају све појединости ове необично заплетене парнице, те да би могли о њој створити самостално, разложно мишљење.

Они кругови у Угарској, који су највише пратили ту парницу и који мислише да је најбоље разумеју, замолили су били пре месец дана познатог адвоката Етвеша, да им у једном предавању расветли тамније стране те парнице. За Карла Етвеша кажу, да је он у истини пратио, бележио и запамтио све мене Драјфусове парнице. Разуме се, да чак и сад после свршене парнице и он не би умео да дође на чисто: колико је оправдана пресуда војног суда у Рену, јер је војни суд баш неке од најглавнијих ствари претресао у неколико тајних седница.

Па опет видимо тако ужасно огорчење против војног суда и Француске, као да је свако уверен, да је Драјфус невино осуђен.

Но, одавна није више о кривици Драјфусовој реч. Ту се умешала политика, а чим се политика умеша у какву чисто кривичну ствар, ту је тешко доћи на чисто.

Драјфус је Чивутин. Први Чивутин, који је могао да уђе у главни штаб француске војске и да се дочепа места, за које треба највећег поверења.

Чивути се у Француској зарадоваше. Драјфус је требао да отвори врата другима. Он је требао да убије троглаву аждају, да убије уверење, које се беше учврстило и у француском народу, а то је, да Чивути не могу да буду на важним местима, јер је код њих користољубље јаче од свега другог.

Но место да Драјфус убије ту троглаву аждају, њега ухватише и осудише га, да је важне војничке тајне издавао за новац Немачкој и Италији.

„Драјфус крив“, то је значило, да ће рђаво мишљење о Чивутима стећи нове хране.

Може бити да Драјфус у истини није крив. Али једно је извесно. Многи су невини пропадали, а једва се ко маче у корист њихову. Ено узмимо, што се догоди у Београду.

Још се пуши револвер Кнежевићев, а краљ Милан именује кривце на памет, именује оне које мрзи, хоће да их побије, а господа, која онако ватрено бране невина човека са Ђаволска острва, Драјфуса, слежу раменима и још пишу: Европа се мора умешати у српске ствари, ал то само онда, ако се народ побуни против Милана.

Овим смо хтели да кажемо само то, да господа, која данас толико кукају за Драјфусом, не чине то из врлине ил човечности, но из других разлога. У Драјфусову питању исплела се борба између семитизма и антисемитизма, чивутства и протучивутства.

Семитизам целог света удружио се и још се пре 2 године говорило, да Драјфусове пријатеље стаје штампа и агитација за Драјфуса близу 40 милијуна франака.

И доиста, удружени семитизам купио је скоро осам десетина европске штампе, купио и уплив виђених представника; „доказао“ милијунима људи, који ни појма немају о суштини Драјфусове парнице, да је Драјфус невин. Семитизам целог света удружио се, оборио неколико министарстава у Француској, спровео обнову парнице и сад — на последњем кораку ипак спотаче се.

Драјфус је поново осуђен. Истина, војени суд је узео у обзир све олакшавајуће околности. Узео је у обзир, да је Драјфус осуђен на државну депортацију, и да су му после петогодишњег тешког робовања обновили парницу, обукли му поново капетанску униформу и улили му наде... Војени суд осудио је сад Драјфуса на 10 година. Па је вероватно, да ће председник републике ускоро помиловати Драјфуса.

Али није реч о величини казне, није реч, хоће ли Драјфус робовати или не, реч је о — чивутском поштењу. На то су извитоперили ствар.

Ево гледајте, где год су Јевреји сили ни, тамо хоће државе да се скоро побуне против Француске. Сад се ради на томе, да униште француску изложбу, да рове по републици и да униште ако може бити и Француску. Све зато, јер је осуђен — Драјфус!

Када дубље загледамо у ову ствар, онда нам изгледа, да ово чудо пису извели баш само Јевреји. Имали су у борби још једног моћног савезника: званичну Немачку, а уз Немачку и званичну Италију.

Немачка па и Италија знају јел Драјфус крив. Да им је стало било до правде, могле су вратити Француској, ма којим начином украдене папире, ил иначе расветлити ту ствар, ал потпуно. Они то не хтедоше.

Ове трзавице у Француској и овај јуриш. ова мржња Чивута целог света против Француске, таман су добро дошле Немачкој.

Види се дакле, да оно што се данас зове Драјфусова ствар, далеко је од Драјфуса. Борба је, не да Француска ослободи Драјфуса, већ да капитулира пред — Јевејима. Немачка нема интереса, да у овој ствари помаже Француску; она је тајом против ње, и зато ће Француска требати сву снагу, да претури ову опасну кризу. Јер осим Јевреја и Немачке има у овој ствари Француска против себе ужасан унутарњи раздор. У Француској доведена је ствар данас дотле, да се не пита: ко је Француз, већ се пита: Ко је за, или против Драјфуса?

Како ће изаћи Француска из овог покора, за данас не може још нико предвидети.

„Самоубијство“ Живка Анђелића.

Читамо у београдским листовима: Пре но што ће над собом извршити самоубиство пок. Живко Анђелић написао је три писма (цедуљице). Немајући писаљке ни мастила, он је та писма писао дрвцима од жигица, а место мастила употребио је крв, која је од шуљева ишла напоље. Писао је својој жени, своме брату Светозару и преком суду. Писмо, које је тако написао својој жени гласи:

„Нујка, најљуће ране моје! Све што је за тебе могао учинити, то је да невин умре у тамници твој несрећни Живко.“

Своме брату Светозару написао је, како да га сарани, а трошкове око саране подмириће из 670 динара и златног сахата и ланца, што је нађено при њему, кад је затворен.

У писму, које је упутио прекоме суду, Живко вели, да су се околности несрећно стекле тако, да изгледа да је крив, а он од стида и срамоте као такав, не може изаћи пред суд, за то се убија.

Живко Анђелић, сарањен је у петак у новом гробљу око 6 сах. Пошто је он, кажу, сам себи одузео живот, то према правилима цркве није могао бити ни оглашен, нити црквеним обичајима сарањен.

Бечка »Нова Слоб. Преса« пише: »У Београду је једва данас отпочео процес због атентата на краља Милана и због велеиздаје. Отварању овог процеса претходио је један тајанствен увод. Један од 29 оптуженика, бивши окружни начелник Живко Анђелић нађен је данас у затвору обешен, а у Београду се проноси вест, да су га чувари удавили.« На другом месту пишу ове новине: »Вест се подржава, да је Анђелић у затвору од жандара убијен. На то подсећа један сличан случај, кад је Илка Марковићка, удовица пукопника учинила атентат на краља Милана у београдској цркви. Као што је познато, онда је за време истраге а пред саму главну расправу нађена мртва у затвору Јелена Книћанка, удовица пуковника Због ове афере догодило се после неколико година, кад се Милан разишао са бившим председником министарства Гарашанином, да су ови писали један другоме писма, и краљ Милан кривио је свога бившега министра председника, да је он дао повода да се Книћанка и Марковићка убију у затвору.

Гарашанин је такође у отвореном писму одговорио, у којем је тврдио да он у оно доба није ни био Београду и да он није могао такову заповед издати већ због тога, што обадве оптужене госпође пису више биле у рукама грађанских судова, него у рукама војничког суда.«

Из Београда нам јављају у тој ствари ово: »По званичном извештају обесио се Живко Анђелић о ексер, са чаршавом креветним. а подметнуо је под ноге ноћни суд, па га после одгурнуо.

Но треба да знате, да је Живко Анђелић висок, крупан, тежак човек. Какав је то био ексер (у затвору) да не попусти? Какав је то био ексер, да се могао утврдити о њега креветни чаршав? И онда, креветни чаршави у затвору су врло лоша работа. Како такав чаршав може одржати тешка човека, а да се не растегне, бар један педаљ, толико, колико је био висок ноћни суд?!

Није потребно да вам јављам, шта се све говори у Београду о томе.

О проневери патријарха Бранковића.

Окружница проте Ђоке Влаховића. Читамо у „Србадији“: „Овај прота, који мисли, да је позват да буде нечити члан саборскога одбора, упутио је две посланице једног истог садржаја по своме протопопијату. У тима окружницама позива свештенике из општина: Башахида Врањева, Т.-Бечеја, Кумана и Тараша на договор за 1. септембар т. г. у Меленце. Свештенике из осталих општина сазваће прота у друго место које им је ближе, али то оставимо на страну, па разгледајмо што прота хоће?

У тима окружницама говори прота: како су наступила тешка времена и како браћа свештеници треба да се посаветују. Међутим то није истина, него прота је добио из Карловаца написану повереницу патријарху и онда представку за промену изборнога реда, које треба да свештеници потпишу и у Карловце пошљу, тамо ће их штампати у патријарховом листу „Срп. Сиону“, пренети у страпе листове, а за тим поднети и влади. Тако би сазнала шира публика, нарочито страна, а сазнала би и влада да патријарх ужива поверење свештеничко и да је онда чист, јер тек свештеници не могу поклонити своје поверење преступнику патријарху.

Дакле види се, да је патријарху дорело до ноката кад хоће да га свештеници перу, јер те поверенице и представке за промену изборнога реда послате су у сва четири протопопијата епархије темишварске, а то значи, да судским путем или путем истраге не сме да се пере и своју ствар рашчисти. Ми за сада примећујемо толико, да тим поступком признаје своју кривицу, јер њему се добацује проневера, па му се износе докази, а он, место да то побије законитим путем, лепо тај пут обилази, ништа не побија, све признаје и онда износи поверенице, које му потписују свештеници, на то силом натерани.

Ми се овим обраћамо на наше свештенство, које је увек ишло раме уз раме са народом, да се и овом приликом сете да су свештеници, да су божји угодници, те да се позиву проте Влаховића и не одазову, а камо ли да те памфлете потпишу. То би значило учинити издајство на спрам цркве и народа, то би био атентат, који би свештеници над собом извршили. Зар свесно свештенство да се поведе за једним похлепивим протом који је за то мењао сто боја и од поп Ђоке постао прота Ђока, да може само очувати своје личне користи? Па коме да се дају поверенице? Патријарху, коме се износе докази за дефраудацију а он ћути, који од свештенства хоће да направи парије дисциплинарним плавилима, каквих ни средњи век није запамтио. Свештеници, пазите, јер кад куцне самртни час, понећете само праведна своја дела богу на истину!“

Политичке вести.

Прилике у Угарској. Прошле суботе одржан је министарски савет, на коме су, као што извештаји гласе, решавани текући послови. Уједно се проносе гласови, да ће министар-председник ових дана отпутовати у Беч, да поново преговара с аустријском владом.

Рат између Енглеске и Трансвала. Најновије вести гласе, да су енглеске чете у Шимли добиле налог, да се укрцају за јужну Африку. Очекује полазак првих чета за девет дана. Из Преторије пак јављају, да су трансвалски заступници протестирали, што се на њиховој граници скупља енглеска војска и уједно су изјавили, да ће до краја бранити независност Трансвала. И кад тако стоји, рат је неизбежан. Крв ће се пролити а слаб и појачак, мораће на крају крајева подлећи далеко надмоћнијој сили. Из Енглеске јављају, да су све спреме за мобилизирање још месеца августа биле готове и да су официри већ тада о свему знали. Исто је тако и марина приправљена. Но при свем том, укрцавање војске трајаће најмање десет дана а пренос у Трансвал шест недеља. И општа је бојазан, да ће Бури за то време створити непријатељство и ондашњу енглеску војску напасти и потући.

Преко суђење.

Испит прве групе оптуженика довршен је. Ту је атентатор Кнежевић и они, за које он тврди, да су га наговорили на атентат.

У тој ствари је изашло на видело ово: Кнежевић је разно говорио на испиту у полицији, а разно говорио па судској расправи. Напослетку је остао при томе, да су га ликердија београдски Димић, Петар Ковачевић, писар београдске општине и Влајко Николић наговорили, да убије краља Милана. Тврди, да су му чак претили, убиће га, ако то не учини.

Међутим сва тројица поричу, да су у тој ствари говорили с њиме и једну реч. Кнежевић нема за ту ствар сведока, а сасвим је невероватно, да је Влајко Николић пуковник ишао Димићу у ликерциницу, где долазе само жандари и амали. Влајко Николић тврди, да није тамо био.

Пуковник Влајко Николић треба да буде она веза, која је везивала Кнежевића са радикалном странком. Међутим, исказ Кнежевићев нема никакве унутарње вероватности, а њему се тим мање може и сме веровати, што сваки час говори друкчије.

Пуковник Николић не признаје да је знао што о атентату, а још мање да је с окривљеним радикалима о том говорио.

У тој ствари је оптужба претрпела потпун пораз. Но оптужба није била срећнија ни у том. да увуче Црну Гору, Русију и П. Карађорђевића у ствар атентата.

Има само један сведок Димитрије Крезовић, који тврди, да је од Ранка Тајсића са Цетиња носио неко писмо проти Ђурићу, а од проте био у штампарији „Одјека“. Тамо се, вели, нашао и с пуковником Николићем, а било је о томе реч, да Ранко Тајсић са чеколико хиљада Црногораца упадне у Србију.

Нит Ђурић, нит Николић нит ико признаје, да је то било Крезовић је очигледно лажан сведок, и његова реч не може важити као доказ.

Што се тиче Русије, и ту има неки покушај, да се њено посланство увуче у ту ствар. Наиме, Кнежевић тврди, да се састајао у Београду, у ликерциници Димићевој с П. Карађорђевићем, да је с њим путовао на лађи, да му је Карађорђевић дао новаца и да га је у Букурешту одвео неком Русу и казао му: „Ево, овај господин све то удешава.“

И сам државни тужилац мисли, да оно није био П. Карађорђевић, већ неки његов агент.

Ван тога тврди Кнежевић, да су му у Букурешту дали три писма, а једно на руско посланство. И тврди, да је био у посланству, ал није нашао посланика, те је то писмо бацио у ковчежић посланства.

Ако оптужба хоће да верује у причање Кнежевићево, онда мора да му верује ил све ил ништа. А да поверује у све то, није могуће, а да се свет грохотом не насмеје.

Што су хтели да доведу у везу овостране радикале, то је најмање испало за руком. Српска власт бедила је једног овостраног радикала, да се састајао у Ковину с Пером Карађорђевићем... Сад и сама оптужба признаје, да овај господин и није био Карађорђевић и о његову боравку у Ковину нема ничега у оптужби. Има само о држању и писању „Заставе“ која је као и цео свет увидела „чудноватост“ тог атентата. Она је видела, да је раскраљ потегао да уништи невине прваке радикалне у Србији, и сматрала је за своју дужност, да покаже раскраља у правој његовој боји, као и целу намештену ствар.

* * *

Већ други дан по подне дође ред на другу групу оптуженика, т. ј. на оне, који су бајаги знали о атентату и спремали заверу. Напомињемо толико, да оптужба не износи јасан смер завереника, заједнички њихов рад и доказе о томе, већ све оне, који су ухваћени одмах по атентату, сваког беди због нечег другог, што не стоји у заједничкој свези. Од ових силних мушица, хоће оптужба да направи жива елефанта, што је управо смешно и правна бесмислица. Оптужба беди те људе само зато, што су овом ил оном приликом, сваки на други начин, били опозиционари и нису се слагали с убитачном политиком раскраља Милана. Без сумње има много и помепутога, што је већ почело да избија на видело.

Значајно је преслушање Пашићево. Пашићев исказ је управо убезекнуо све.

Пашић држи прекрштене руке и говори слабим, преплашеним гласом. На позив председников, да говори јаче, одговара: „Не могу, немоћан сам.“

Пашић брани само себе и то веома преплашено. Не чува ни мало странку, којој беше глава Каже: „Све што је радила опозиција, хоће мени лично да се натури на врат“. У последње време, каже, био је политички мртав човек, нити је ком што писао о политици, нити разговарао о њој. Хтео је да се повуче са свим од политике, избегавао је све политичке говоре. Признаје заслуге Милану, одриче се свих демократских начела. Каже: Некада сам, признајем, полагао много на вољу народа, али доцније кад сам дошао на управу државну, увидео сам, да је то бескорисно и штетно.“ Осуђује прекосавске листове, што не гледају свога посла, но се мешају у српске ствари. Не слаже се с њима... Што и руски листови воде бригу о Србији, па и немачки и француски, тима Пашић није замерио. А што и српски листови воде бригу целог света и пишу своје мишљење о свему, као што им то и спада у дужност, и томе није Пашић замерио. Колико је Пашић престрављен, види се из тога, што донекле осуђује и он сам писмо проте Ђурића (које доносимо у целости у „Застави“) и у коме нема ничега што не би смео у слободној држави написати ма ко.

Је ли Пашића скр'о пожаревачки затвор? Јесу ли га скр'але муке садањег затвора? Он је заиста малаксао, немоћан, скр'ан.

После његова садањег говора, сви су изгледи, да може кров кратко време да постане у Србији министар. У Београду и говоре, да је то његов програмни говор, за министар-председништво. Ми у то не верујемо. Пашића су сломиле муке — он је у овај мах сит свега и да затраже, дао би све имање своје на споменик раскраља Милана, само да га пусте...

Милан је Пашића — убио. Он је политички мртав, као што и сам рече.

После Пашића дошао је на ред Коста Таушановић. У овај мах, кад пишемо ове редове, имамо само непотпун брзојавни извештај његова говора, али ма колико да је и Таушановић телесно слаб, под очима су му мрки колутови, он је душевно свеж и брани се као човек, који није крив, али се и не боји да каже истину...

* * *

Расправа о делу атентата на краља Милана.

Претрес 28. августа. Почетак у 8 сати.

Око атентатора стоје 5 жандара.

Председник опомиње, да оптужени међу собом не говоре.

Предс.: Ђуро, дао си нам јуче исказ, који се не слаже с оним који си код исследне власти више пута поновио, а који се више слаже с чином. Опомињем те, да данас кажеш истину.

Кнежевић: Остајем при јучерањем.

Предс.: Како се слаже, да си за кратко време, од кад си из службе изашао, дошао на мисао, да извршиш злочин?

Кнежевић: Хтео сам прво себе да убијем, па се онда реших да убијем њега.

Предс.: А зашто њега; ниси био у очајном стању. Мораш имати другог рачуна. Ти причаш којешта. Ако признаш, то ти је по закону олакшица. — Откад се познајеш са Ковачевићем?

Кнежевић: Из војске. Од кад сам се вратио из Влашке, нисам био са њим.

Предс.: А са Влајком?

Кнежевић: Знам га као официра из војна купатила.

Предс: Зашто си теретио Влајка?

Кнежевић: Јер ми је у купатилу исово матер.

Предс.: Чудновато!

Чита се лекарско извешће о Лукићу. Рањен је у леву руку 10 сант. испод рамена. Чита се протокол претреса собе бр. 16. у „Хотел Македонији“ где је Кнежевић одсео. Нађен нотиц, визиткарта

Чита се исказ лекарски о Кнежевићевим ранама.

Затим су преслушани сведоци, који су били очевидци атентата и који се у близини налазили. Њихове исказе, јер не утичу на ствар, испуштамо.

Сведок Милан Крстић, рибар из Шапца, с којим је Кнежевић пре три године био ортак, исказује, да је Кнежевић био код њега на 8 дана пре атентата, да му је причао, да је добио пасош за Румунију. Вели, да је Кнежевић на њега учинио утисак, да је брижан и замишљен. Кад сам чуо шта је учинио, помислио сам одмах, да је наговорен.

Сведок Пера Крстић исказује исто.

Преслушани сведоци, који су с њим били у Румунији или су путовали у Румунију или натраг, и то: Драгутин Митровић, Стеван Милојевић, Атанасије Рипопулос, контролор лађе Хилдегарде, Михајло Илић, Љубица удова Здравка Рајковића, Ж. Богдановић, бакалин. Сви сведоци исказују, да се истом лађом возио један елегантан господин, који се држао у страни. Сведок Живко Богдановић вели, да је адвокат Павићевић у Доњем Милановцу изашао из лађе.

Преслушање Влајка Николића.

Стоји пред атентатором с леве стране; држање војничко, хладнокрвно, импозантно.

Генералија: Влајко Николић, пуковник у миру, родом из Београда, 46 година стар, непорочан.

Оптужба износи, да га Кнежевић терети, да га је наговарао да убије Милана и карта, коју је бајаги писао Анђелићу, да даде Кнежевићу пасош 6. септембра 1898. Био је у штампарији „Одјека“, где је у присуству Крезовића који је радикалима са Цетиња од Р. Тајсића донео писмо, рекао:

„До Петров дана протераћемо тог матерог Швабу, па ћемо довести Карађорђа. Крезовићу је рекао: „Ја бих те повео кући али знам, да не смем.“

Предс.: Шта имате на оптужбу да приметите?

Влајко: Апсолутно није ништа истина, нити сам ја крив. Знам за Кнежевића као војника и у купатилу. После изласка из војске сећам се, да сам га видео на Калимегдану, где ми се јавио. Баш сам шетао с Милошем Петровићем, благајником монопола у пензији. Што се тиче ликерције Димића, вели, да га никада није видео и да ни дан данас не зна, где је та ликерциница Ракију не пијем, и откуд ја као пуковник да идем у таки локал.

Предс.: А шта је с Ковачевићем? Кад сам био мајор у генералштабу, он је био наредник, и отуд га знам. Нисам долазио с њим у ближи додир.

Предс.: Како стоји са Анђелићем?

Влајко. Нисам с њим познат, а видео сам га једанпут, кад сам са артиљеријом по Србији ишао и један ми пријатељ рече: То је начелник Анђелић.

Предс.: Вас терети сам Анђелић, јер вели, да може бити да је од вас добио карту, ал не зна сигурно?

Влајко: Није истина! **Ово дело просто је једна... не знам како да се изразим — то је просто једна беда, не могу чисто да појмим!**

Предс.: Шта сте радили оног дана, кад је био атентат?

Влајко: Био сам код кафане Париза у друштву са адв. Мостићем, видео сам ту кад су прошла кола с краљем Миланом и Лукићем. За атентат дознао сам доцније. Кад је полиција дошла по мене да ме затвори, седео сам за вечером и нисам се противио.

Предс.: Какви су одношаји били између вас и првака радикалних?

Влајко: С Протићем нисам 6 година говорио и не поздрављамо се честито; с А. Станојевићем исто тако; први пут смо се видели на радикалном вечеру; просто с њима немам ништа; у радикалној штампарији нисам никада био. Са Љ. Живковићем никад нисам ни речи прословио; тако рећи га и не познајем.

Предс. Идите! Чудновато, били сте с њима на пријатељском вечеру, и после никад не говорите с њима. Видели су вас у штампарији и тамо је било говора о некој поруци са Цетиња.

Влајко (затрено.): Тако ми Бог помогао, ја никада лагао нисам, па нећу ни сада. Сто пута сам смрти у очи гледао, па се не бојим. У радикалној штампарији никада био нисам.

Суочење Влајка са Крезовићем.

Крезовић вели, да је у радикалној штампарији осим Станојевића и Протића био и пуковник Влајко.

Влајко: Ти си мене видео?

Крезовић: Јесам

Влајко: Он лаже!

Крезовић: Ти лажеш! Јеси ли рекао, да би ме водио и кући, али да не смеш. Да нисмо пред судом, показао бих ти, коме кажеш да лаже.

Предс.: Мир! и заповеди да Крезовић иде на оптуженичку клупу.

Влајко: То је просто подметнут човек. Моје га очи никад виделе нису.

Предс. Влајку: Зашто сте почели распродавати ствари?

Влајко: Спремао сам се да одем у Париз, јер од Београда немам ништа. Кнежевић је клеветник најординарније врсте! — узвикује Влајко, када је прочитан протокол преслушања Кнежевићева.

Преслушани су сведоци, који су долазили у Влајкову кућу. Резултат је, да му нису долазили политичке личности.

Суочење Влајка и атентатора.

Пошто је прочитан протокол суочења с Влајком и атентатором, пита председник атентатора: Јеси ли чуо Ђуро, шта си говорио?

Кнежевић: Јесам.

Предс.: Па је ли тако било?

Кнежевић. Није тако било.

Предс.: Па з што си тако говорио?

Кнежевић. Из пизме!

Предс. Влајку.: Јесте ли познати с Пашићем и Таушановићем?

Влајко: Код мене нису долазили, а у посланству, при вршењу службе долазио сам у додир с обојицом, али интимна додира нисмо имали.

Чита се поднесак Милована Ђорђевића, који вели, да је чуо, како је Влајко у кафани код „Мајдана“ (То је једна крчма последње врсте) рекао Мих. Миловановићу: „Ове наше војене школе у Србији не вреде ништа. За 10 година биће то све фукара.“ М. Миловановић као сведок, заклео се, да Влајко то није говорио.

Преслушане су слуге и слушкиње Влајкове. Искази њихови битног не казују.

Преслушање Петра Ковачевића.

Ковачевић пориче, да је Кнежевића наговарао, да учини дело; исто тако пориче, да је с њиме био на каквом састанку у ликерциници; за атентат је сазнао тек у 9 сати у вече, кад се вратио са Бањице. На питање председника, зашто је првих дана у апсани симулирао лудост, одговара, да то није чинио.

По том је прочитан испит иследне власти.

Суочење међу Кнежевићем и Ковачевићем.

На питање председника, дали је истина, што је иследној власти рекао за Ковачевића, одговара да јесте. Кад је одговорио то: јесте, ударила му је крв у бледо-жуте образе. На питање председника, ко га је први на дело наговарао, одговара, да је то био Ковачевић. Па питање председниково, да ли га је и Влајко Николић наговарао, одговара да јесте.

Вл. Николић устаде, прилази Кнежевићу и пита га: ја тебе наговарао, ја с тобом у ликерциници био?

Кнежевић одговара са да. Влајко се враћа и седа мирно на своје место.

Кнежевић вели, да је у очи Иван-дана с Влајком и Пером у ликерциници био на договору. Ковачевић му вели да лаже.

Потом су саслушани сведоци: Владимир и Брунцли, комадант пожарне чете. милосница Ковачевића и његова жена. Но њихови искази нису од никаква значаја.

Претрес је завршен у 11¾ а наставак одређен за 4 сата после подне.

*

Претрес почео у ½5 сати.

Претрес Михајла Димића.

Михајло Димић ликерција, 35 година стар. Исти се заклиње свим на свету да је невин, како он сам вели, као дете од месец дана. О каквој завери нема ни појма, те да је он ма што год знао, он би њега довукао и полицији предао. Даље вели, да атентатора нигда у животу видео није, и да Вл. Николић никад код њега у ликерциници долазио није. Оптуженог Ковачевића познаје, јер је овај по кад кад к њему на ракију свраћао. Пошто је прочитан протокол претреса у његову стану, који никаквих доказа о кривици изнео није, пита га председник, од куд у његовој каси 12 800 динара.

Димић вели, да је то пазар од 2 до 3 месеца и да тај новац није зато у банку улагао, што га је требао за скора плаћања. Каже и на каква плаћања.

Суочење Димића са Кнежевићем.

Кнежевић потврђује, да је све онако било, како је истражни судија говорио. Да су наиме код Димића држане седнице, на којима је било говора о убијству краља Милана, и да је Димић, ма да није никад ништа говорио, кад су се они у соби договарали, ипак за заверу добро знао, јер је чуо шта говоре. Димић му на све то вели да лаже, и вели да је увек веран поданик куће Обреновића био.

Преслушање Николе Пашића.

Стар 54 год., бивши министар-председник и т. д.

Читање протокола о преметачини у стану Пашићеву. Нађена су два писма проте Ђурића, једно писмо Симићево и записник седнице главног радикалног одбора од 28. маја 1898.

У 5 сати почиње преслушање Пашића.

Судија Кузмановић чита протокол те радикалне седнице. Тамо стоји: На почетку предлаже Љ. Живковић, да се ради код народа, да закрати добровољно плаћање порезе. Љ. Јовановић вели, да се странка распусти. Протић вели, да треба рећи. да ли да останемо странка или не. Миша Вујић вели, да се не може ускратити порез. Треба констатовати, да нам је одузето земљиште законита рада и треба систирати рад странке, па тек онда да се поради да народ не плаћа порез. Странка не треба то да чини, јер то нигде од других странака чињено није, у осталом треба чекати да нам сване.

Милутин Марковић вели, треба ли радити око организовања странке или не? Порезу треба плаћати, јер ће иначе народ остати без имања. Андра Николић: Ово је апсо-

лутна владавина; странка нека остане. Кад би се направила коалиција бољих елемената, ми можемо као странка радити за обустављање пореза, може се а не треба никако помагати постојећи систем. Ако странка остане у животу, треба да се баци на културни рад, да народу користи са удружењима; напослетку: шта ће у Србији дуго трајало? Ми видимо, да са ња скупштина има да сврши неки прљав посао. Љуба Живковић: Никада нису радикали стављани ван закона, чак ни 1884. год. за време чича Николе После Симићева кабинета, хоће да се борбом освоје духови. Данас народ не одобрава наш рад. Да смо борбу водили како треба било би друго, но има у странци много људи, који нису ишли до краја. Не слажем се са Андром, али је додирнуо једну ствар: Андра је рекао, да ово стање не може дуго трајати. Он држи за то, што невоља не може дуго трајати, но ја држим да ни кратко трајати не може. Ми морамо наставити борбу, али унутарњу партијску обуставити, а не оставити да сваки води борбу на своју руку. Једна мера у борби треба да буде одрицање добровољног плаћања пореза. Странка треба да се реорганизира; морал треба да се подигне у странци, да се зближимо једни с другим. Можемо радити на оснивању радничких задруга итд. Ја сам мишљења, да та питања треба расправити у пуној седници и остајем при предлогу, да не треба добровољно плаћати порезу. Кад би систирали рад радикалне странке, не би добро било, јер кад земља пропада и траје незаконитост, мора се енергично радити. Радикална странка мора ићи до краја. Миша Вујић: Да се оградимо од прекора Љубина, да немамо куражи. Ја немам те кураже, да одричем порезу. Треба сметати новом систему на сваком кораку. Одрицати порезу, зла је мера. Треба другу употребити. Раша Милошевић: Наша странка преживљује сада једну кризу, с тога треба приступити реорганизацији. Многе попове и учитеље смо изгубили, на који начин те снаге да заменимо? Можемо рећи, да не плаћамо порезу, али ће народ грдити, што смо га довели дотле, да му се продаје имање. Треба рачунати с фактима, и ако се странка не реорганизира, она ће се умртвити за ове ствари, јер сами немамо снаге. Записник, који је руком Пашићевом писан на листу папира, датиран је од 29. маја 1898. год.

Писмо проте Ђурића — Пашићу.

Ужице, 1. децембра 1898.

Драги Пашићу!

Преграде, које те деле од слободе и од твојих пријатеља и знанаца, не могу да откују мисли твојих другова од тебе. Твоје тамновање још више множи твоје пријатеље и повећава бригу твојим непријатељима. Твоји противници надаху се, да ће апшењем твоје слободе подићи благостање народа, па сад се преплашени питају: а шта ћемо сада? Прошли су као оно онај грешник, што је рекао да нема Бога, а Бог је прву ноћ после тога послао анђела и одузео му душу. Ми овамо снаге немамо. Моји синови су и сада у страном свету. Многи пријатељи из округа дали су ме питати за твоје здравље. Шаљем ти мало пршуте, да се мало заложиш. У здравље твоје и твоје фамилије, а ми овамо надамо се, да ћеш идуће године у бољим приликама провести.

Друго писмо проте Ђурића.

Ужице, 12. јуна 1899.

Драги Пашићу!

Фала Богу те си здрав изашао. Ниси ти први изашао, који си невин страдао, има их хиљадама у домовини нашој, који су страдали и пропали због самовоље власничке и хоће ли то престати скоро, да праведни грађани страдају а улизице да се награђују, многи се питају тако. Ја сам ти се телеграфским путем јавио, и многи други. У Чајетини је ухваћен некакав човек, који говори против мене, који ме терети, да је код нас све спремно за буну и да сам јавио писмом Тајсићу, да нападне на Србију с Црногорцима. Дакле тражи лека. Нико није сигуран за свој живот, само ако припада радикалној странци. Ти си боље прошао у затвору, него ли ја у слободи. Ја сам јавно названи издајицом. Исти је човек од полиције ухваћен. Мене траже, да ме где премлате и траже, да им дам писмено, шта сам радио. Питају ме сада иронично: Камо ти сада руски цар? Самовоља шиба бичем по плећима народ; ми клонути не смемо. Морамо се и са ово мало средства борити. Ја не могу за сада тамо доћи. Он је после 2 дана затвора престао теретити радикале, па јер је капетан апсанцију променио, изгледа, да је тај човек (мисли се Крезовић) наговорен. Поздравља те твој Милан.

Пашић стоји с леве стране атентатора у оделу сиве боје.

Предс.: Напомиње, да се прокламација емиграције 1884. у којој се народ позива на буну, не ће сада читати, него можда сутра по потреби.

Предс.: Ви сте Н. Пашић?

Пашић: Јесам.

Предс.: Колико сте стари?

Пашић: 53.

Предс.: Чиме се занимате?

Пашић: Био сам пре инжињер, а сад сам у апсу.

Предс.: А чим сте се занимали пре апса?

Пашић: Занимао сам се око куће.

Предс.: Ал' чим сте се занимали?

Пашић: Био сам министар, посланик скупштине, председник скупштине, председник министарства, председник Београдске општине, посланик на руском царском двору.

Предс.: Сад све знамо, само не главно Ваше занимање.

Пашић: Ја Вам стављам на расположење. Набројао сам звања, која сам рекао, па сад изволите од њих по вољи изабрати.

Предс.: Јесте ли суђени?

Пашић: Суђен сам за Зајечарску буну, затим за штампарску кривицу.

Предс.: Чули сте тужбу и доказе против Вас, шта имате да кажете на то?

Пашић: Говори 2 сата, али слабим, преплашеним гласом. Кад га позива председник да говори јасније, каже: „Не могу, немоћан сам.“ Каже: Држ. тужилац износи многе ствари, које су се у опозицији десиле, па их преноси на мене. А међутим радикална опозиција била је почетком 1894. пасивна; ту је радикална странка изишла са помирљивим решењем; то је опозиција најблаже природе. Радикална странка допринела је, да се промени устав 1888. па када је тај устав укинут, прешла у пасивитет. Тек за време Ристићеве владе ступа странка опет у активност. То је момент, који добро карактерише странку, јер хоће да ради на државним послима и када је систем неповољан. У изборе се није упуштала да не би изазвала сукоб са властима ни онда, када се власти закона не држе.

После тога је она гледала, да се из тога нередовног стања уђе у редовно, и краљ је позвао Симићеву владу, коју је радикална странка помагала ради тога, да се уђе у редовно стање, и гледала је да своје незадовољене елементе одстрани. Уставно питање радикална странка није узимала као чисто своје, но да га треба решити у споразуму са свима странкама. После је Симић изгубио поверење и код краља и код народног преставништва и радикална странка је објавила да ступа у акцију легалну и у границама закона. То је било обавезно за главни радикални одбор. Дакле то је била само новинарска опозиција.

Кад су настали избори, радикална је странка дала доказа да не жели сукобе, нереде и насилне мере, те се из избора повукла.

Кад се видело да странка не може ни да улази у сукобе са законима ни да се држи пасивности, држана је седница од 38. маја прошле године, какво држање да заузме странка. Оно што је у записнику, само су поједина мишљења. Љуба Живковић није предлагао да грађани одричу порез по да добровољно не односе порез.

Председник га прекида и вели, да је Пашић рђаво записао, али читањем доказује се, да је Живковић доиста онако предлагао, како Пашић каже.

То није записник, но забелешка, коју је Пашић писао ради своје информације, и нема никакве друге вредности.

Шта је даље било не зна, јер је отишао у пожаревачки затвор и чим је осуђен, он је дошао до убеђења, да не може остати као вођ радикалне странке, кад је осуђен за увреду краља Милана, па се носио мишљу да се повуче. То је и учинио и предложио одбору, да се сам брине о вођењу странке.

Оно што га тужи државни тужилац не слаже се с целим држањем радикалне странке од 1894. год., јер би она водила активну опозицију.

После је ишао у бању ради лечења, врати се у Пожаревац да пресели ствари, али му тада умре брат и он оде у Зајечар, сарани га и оде у Пожаревац. Од како је изашао из затвора, није имао никаква учешћа у ма каквој политичној радњи, нити је коме писао каква писма, нити је коме друкчије говорио, но као човек повучен.

У пожаревачки затвор нико му није долазио, но онај кога му пусти управник. Састанци су били у присуству чиновника. Прича како је у заводској башти сам шетао и буљубаша га чувао. Онај ко му је одређен био за служитеља, прегледан је и кад је одлазио у варош и кад се из ње враћао. Он се у опште старао да буде што је могуће коректнији и никоме из затвора, а ни после није писао нити говорио о политици. Он је био политички мртав.

Кад је изашао из затвора, мислио је ићи у Врњачку бању с породицом, али се поново разболи, па је дошао овде да види, шта ће и какву ће помоћ тражити.

С пријатељима није водио никакве разговоре о политичком стању данашњем. Ко год је сведочио да је држао политичке говоре лагао је, јер је он избегавао сваки политички говор.

У Београду су му лекари саветовали да иде у Карлсбад. Спремајући се за бању, посетио је барона Таубеа, руског пензионог аташеја чија породица стоји у пријатељским односима с његовом, те да поради, да му се синовац прими у Русији у школу.

Барон Таубе је пријатељ српски и он је Пашићу чинио неоцењене услуге, кад је имао мисију у Петрограду. Он, Пашић, Србији је учинио 5—6 услуга од капиталне вредности. Он је и пријатељ династије. Питао је Таубеа кад може посетити Мансурова отправника послова, и кад му је казао, он узме кола и у подне оде у руско посланство. То није чинио кришом, но јавно у отвореним колима.

У посланству нађе Мамулова, с којим је седео док је Мансуров био заузет послом. Кад је Мансуров дошао настали су обични говори, а после о арнаутском нападу на границу, о Старој Србији и Македонији. То није била никаква тајна конференција већ обична посета из учтивости.

За тим прича о свом путовању за Дубравицу, кад су до Смедерева путовали и др. Миша Вујић и др. Мика Поповић. Он се повукао у кабину и пошто се с њима поздравио, није се више с њима ни састајао. Из Пожаревца је пошао за Зајечар и својим пријатељима, којима је јавио за кола у Радујевцу, јавио им је, да не жели да га нико дочекује. У Неготину се разговарао с Павићевићем, али није знао ко је, но је тек после чуо. У Неготину ни с ким није водио политичке разговоре, а тако исто ни у Зајечару, где је свршио послове приватне, ради којих је отишао (набраја који су све то послови били). Одатле преко Честобродице дође са Зајечарцима у Параћин, ту вечерао, видели га и поздравили се с њим његови познаници, легао и сутра дан наставио пут за Пожаревац, где је 25. јуна о. г. затворен и после спроведен амо.

С Милутином Станојевићем из Зајечара још из затвора стајао је у преписци због неког мајдана песка.

Све до 24. у подне паковао је ствари за селидбу и у том послу нити се с ким састајао ни водио политичке разговоре, као ни пре тога, а најмање у парку пожаревачком, у који нога његова није ни ступила, од како је изашао из затвора.

Ни делом, ни речима није учествовао ни у каквом раду или завери за велеиздају. Атентатора нити зна нити познаје.

Мислио је шта га је могло довести овамо, управо чим је дао повода за оптужење, мислио је да није увреда краља Милана, за коју је био осуђен. Многе ствари први пут дознао је из тужбе, и све њему стављају на терет. Дела против којих се целог века борио и против којих ће се борити, тужба приписује њему.

Њему није позната никаква тајна радња против постојећег стања, а кад би му била позната, сматрао би за дужност први да јави власти, јер су такве тајне радње донеле недогледне штете и земљи и радикалној странци. Он је сваког „изобличавао“, који је имао удела у таким радњама, и на то се позива на једну белешку у „Одјеку“, кад се појавио први памфлет против краља Милана.

Куне се свим што му је најмилије, децом његовом, да ни видео, ни читао није те забрањене списе, а он је већ казао шта и како мисли о свакој тајној радњи.

Сто пута би боље министар унутр. дела учинио, да је обратио пажњу бољу те да пронађе и писце — растураче брошира, но да се баца сумња на невине људе и њих оптуживати за ствари оне, за које они не знају ништа.

Исто тако он не може бити одговоран ни за писање српске прекосавске радикалне штампе с којом он апсолутно никаква додира нема, замера свима тим листовима, што се мешају у Србијине ствари, неки помажу радикале неки либерале, нек се брину о својој кући. И нек пазе да народ не пропадне.

Све што су сведоци називали да је он говорио, није истина.

29. августа почетак у 8 сати.

Пошто је хладно долазе неки оптужени у горњим капутима, Пашић у хавелоку.

Предс: Пре него почнемо рад учинићу једну примедбу: један од страних дописника саопштио је, да оптужени немају браниоца. Као што знате то не стоји, јер сваки има по једног, два, а неки и три С тога сматрам за дужност, да умолим и опоменем господу дописнике да буду објективни, те да јављају истину, јер поред све непријатности бићу присиљен да таког дописника удаљим. (Лепа слобода дописивања. Значи: Не допадаш ли ми се: на поље! — Пр. ур. „Заставе“).

Предс. Пашићу: Ви сте јуче исцрпно говорили те немате више шта говорити.

Пашић: Имам још на неке тачке.

Предс.: Ако имате још што, молим да не говорите о оном што не спада у оптужбу.

Пашић: Имам да приметим: Г. државни тужилац вели да сам знао за атентат, да сам имао намеру да се буна подигне. То је дакле једна од најтежи оптужба; на ту тачку још нисам одговорио.

Предс.: вели да ће још један пут прочитати главне тачке оптужбе, те опомиње оптуженога да се само тих тачака држи.

Читају се тачке оптужбе, против Пашића: Што је нађен протокол седнице 28. маја 1898.; што је после изласка из затвора путовао по источним крајевима Србије (Пашић: А у коју циљ?) да агитира; што сведоци Јеврем Милосављевић, Владислав Савић сведоче, да је у пожаревачком парку рекао, да ће се за дан два нешто важно догодити; што сведок Никола Пајкић вели, да му је Пашић говорио када је са њим заједно у затвору био, да ће се када из затвора изађе Милану осветити; што је стојао у интимним односима са Влајком Николићем; што је стајао у преписци са Миланом Ђурићем; што сведок Рајко Милић и други сведоче да је у пожаревачком парку говорио оно исто што смо горе споменули; што је био осуђиван за велеиздају на смрт; што је суђен ради увреде Милана; што је када се налазио у емиграцији први потписао прокламацију за подизање буне.

Предс.: Изволите растумачити ваш одношај са Вл. Николићем.

Пашић: Ја овде изјављујем да ја никада никакве везе са г. Влајком бившим пуковником нисам имао. Ми се познајемо из Русије, када сам био послаником а он војни аташе. Од оно доба не знам да ли смо две три речи заједно проговорили. Кад сам путовао у Пожаревац, видео сам г. Николића у лађи; нисмо се ни поздравили.

Што се тиче преписке са протом Ђурићем познајем га као старог члана радикалне странке. Нисмо се видели може бити 1½ или две године. Међутим ја сам већ рекао при првом саслушању. Пет до шест година нисам му писао. Он ми је по катад писао, али се никад није обратио са таким писмом. То је писмо ваљда на пошти задржано. То писмо није било у мојој руци; не знам како је дошло међу моје хартије; види се да је прота био у неком раздраженом стању; зашто је тако писао, он сам зна. Што се тиче моје осуде од 1883. имам да напоменем да сам невино осуђен, јер тадањи покрет изазван је против моје воље. Кад је већ ту био, нисам имао куд, морао сам гледати да се уклоним. Ако је било чланова који су радили на буни, ја нисам био; радикалну странку бацили су тада у критичан положај, то је била несрећа.

Предс. Нисте ли и тада били председник радикалног одбора?

Пашић: Јесам, али та је буна била ван круга одбора.

Сви људи осуђују тај покрет. Овде свечано изјављујем, да га и ја осуђујем. Ја сам иницијативом Њ. В. краља Милана помилован ушао био у Србију. За тај чин остајем благодаран Њ. Величанству и од оног дана служим верно и поштено и никаква мисао није ми дошла противна а камо ли рад. Ја сам стотинама доказа поднео о мојој лојалности и верности. У опште нема ништа, што би могло осудити мој патриотизам. Искуство које сам у државном послу стекао, дало ми је прилике да загледам дубље у услов државног опстанка и да је сталност династије неопходан услов за опстанак Србије. Покрет антидинастичан у свакој је држави опасан, он у Србији доводи у питање и опстанак њен. То ј једно с другим тако скопчано, да се н

може раздвојити. Узмемо ли историјски развитак Србије, видимо да је први устанак под Карађорђем пропао, а други под Милошем успео; видимо да су све тековине добивене под владом Обреновића Милоша, Михајла и краља Милана. Кад ја то уверење имам, каква би била бесмислица, да ја то стање рушим. Све моје унутарње осећање противи се томе, да се таково шта и помисли, а камо ли и делу приведе. Док сам млађи био, можда сам за неко време и мислио да је боље да народна воља буде важнија, доцније сам пак видео, да је политички поглед престола главнији и да држава када се налази у таковим приликама кад се облаци вију као сада, **то патриотизам налаже, да се стане уз престо.** Можете мислити какво је упропашћење било, кад сам за дело атентата доведен у свезу да тежим за превратом, не знам у чију корист, за које ја никад не би дао да се узнемирује Србија, да се жртвује један живот. То је дати прилике страним државама, да се умешају у наше ствари и страним упливима изврсне да може пропасти. Моје осећање, моје уверење и дубљи поглед у живот државни противи се томе.

Дакле то је што сам имао да кажем на ту тачку.

Предс.: му на то напомиње, да му није ништа казао о радикалној прокламацији за време емиграције. На то Пашић напомиње, како је и зато време са друговима који су такођер ван Србије били на сваком месту бранио интересе Србије, па вели можда је и то допринело, да га је Њ. Вел. краљ Милан помиловало.

Читање исказа Пашићевих код иследних власти 28. јула 12. јула и т. д. који садржавају истоветан исказ, као горњи.

Преслушавање сведока у ствари Пашића. Јеврем Милосављевић учитељ није дошао на претрес. Чита се његов исказ пред иследном властиу, из кога се види, да се исти Јеврем у пожаревачком парку дан два пре атентата нашао с Пашићем, те да му је Пашић рекао, да ће се за кратко време догодити важан догађај. Доброслав Станковић и Рајко Шилић били су на неколико корака. (Ми смо донели још пре 1. августа у 117. броју „Заставе“ име овог сведока и јавили, да је он потписао исказ, пошто су му обећали, да не ће морати долазити на расправу нити заклети се. Пр. ур. „Заставе.“)

Станковић сведок тежак из Каменова није дошао.

Рајко Милић из Каменова 45 г. стар, вели, да је видео Пашића у пожар. парку. да је неколико корака удаљен био, кад се овај са учитељем разговарао, он сам није ништа чуо, али му је учитељ одмах после тога приповедао, да ће се за кратко време нешто важно десити. Тражи 200 дин. отштете (смој у публици.) При суочењу Пашића са истим сведоком, тврди сведок Пашићу у очи, исто, што је горе наведено. На што Пашић њему у лице примећује да његов исказ није истинит, али по начину исказивања да му се чини, да ипак сведок није сасвим покварен, јер колебливо исказује а несигуран је зато, што заборавља како је научен да говори.

На ово сведок одвраћа: Да смо ми напољу и да немам оно двоје деце ја би тебе „дан“ (т. ј. убио).

Председник пита сведока, зашто би то учинио.

Сведок: за то што је пуцао на краља Милана.

Председник: А ма за бога није он пуцао!

Сведок: (збуњено) е па ето ту се читало да хоће да убије краља Милана.

Сведок: Ник. Пајкић: родом из Баденовића, 46 г. стар, осуђиван на 3 год. због боја. Тај сведок тврди, да је за време тамновања са Пашићем истом служио, кревет намештао и да му је овај приликом амнестије о Цветима рекао: ето видиш сад не ћете ни ви помиловани бити, а даље је рекао, да ће се они кад изађе из затвора краљу Милану осветити, те да су Пашићу неки људи у затвору долазили.

Пашић све то пориче, и моли преки суд да позове његове сведоке, који ће посведочити, да он није код њега никад служио, нити да су у затвор к њему какви људи долазили. За тим исти сведок изјављује, да свој исказ заклетвом потврдити може.

Пашић: Све је лаж. Овај овде (показује на атентатора) узео је на душу неколико невиних људи, а ти хоћеш мене.

Ван тога су саслушани сведоци: Доброслав Станковић, Станко Грујић Радослав Станојевић и Живојин Станојевић, Милан Рајнић, Радојко Милосављевић, који треба да посведоче да су чули како је неко у трговини код једног трговца у Каменову причао, како је чуо да је Пашић у пожаревачком парку рекао, да ће се неки важан догађај догодити, да је поздравио ридикалне вође тога краја и поручио, да се ништа не боје. Ни један од ових сведока није дошао. Већ су само прочитани њихови искази. (Ми смо још пре месец дана јавили, да они неће доћи. Пр. ур. „Заставе“.

* * *

Београд (брзојав). По подне био је преслушан Коста Таушановић. И ако је слаб, јер је био у затвору болестан, одлучан је и миран. Туже га, што су нашли код њега кратке белешке, изреке, писане његовом руком, у којима је веома ружно оцртан краљ Милан, његова владавина и његов живот. Таушановић признаје, да је он те белешке писао и то за себе. Неке су од отих бележака његове мисли, а неке су изводи из Ранкеове историје. Таушановићево држање јако се разликује од Пашићевог држања. Говорио је стварно и убедљиво.

Друга главна тачка, тицала се тужбе, да је и Таушановић био у штампарији „Одјека“, кад је Крезовић донео бајаги писмо од Ранка Тајсића. Крезовић понавља своју причу, да је осим Протића, Николића и Станојевића, био и Таушановић присутан, те је била о томе реч међу њима, да се протерају Обреновићи а доведе П. Карађорђевић. Крезовић суочен с К. Таушановићем остаје при своме, а Таушановић му вели: Лажеш! Тебе су потплатили и подметли, да тако говориш, да би увукао невине људе у зло!

Оптужба беди Таушановића и због тог, што је он долазио у Петроварадин и Нови Сад и састајао се с тамошњим радикалима. Таушановић је изнео своју трговачку везу гледе петроварадинске пиваре и доказао, колико је смешно да га повлаче пред преки суд због састанка и разговора с његовим познаницима. (Опширан извештај о преслушању Таушановићевом донећемо у идућем броју. Пр. ур. „Заст.“)

О атентату против раскраља Милана.

Милан мора из Србије. Петроградско »Новоје Времја« пише у уводном чланку:

Отац краља Александра постигао је што је хтео. Вође радикалне странке, које он тако мрзи, изведени су пред преки суд. Краљеви ће допустити судски злочин и ако суд слепо послуша заповест краљеву и Миланову. Пашић, Таушановић, пуковник Николић добиће ваљда »милост«, и смртна казна претвориће се у дугогодишњу робију. Али таку расправу не могу одобрити велике државе, Србији пријатељске. Какактер Милана Обреновића свима је добро познат. Достигне ли циља, могу се очекивати нови његови покушаји и насиља, поданици краља Александра изгубиће даљу трпељивост, и настаће посљедице, које не жели нико коме је до мира на Балкану. Да до тога не дође, само је један пут. Ма по коју цену Милан Обреновић мора бити уклоњен из Србије.

Иза пресуде преког суда мора одмах следовати Миланов одлазак из Србије. Другог изласка нема. Не учине ли то Срби, учиниће владе, којима је највише стало да се на Балкану сачува мир и ред.

Позив на претплату

Од 1. септембра отварамо нову претплату на „Заставу“.

Постарали смо се за тачне и брзе извештаче са преког суда у Београду.

Док траје преко суђење, излазиће по потреби додатци „Заставе“, као и ванредни бројеви четвртком и суботом.

Новим претплатницима даћемо бесплатно два последња броја од августа, где је расправа о преком суду.

На „Заставу“ се може претплатити и месечно. Цена је стара 1 фор. 20 новч. месечно.

Нећемо жалити труда ни трошка, да „Застава“ буде добро и брзо уређивана. А пријатеље наше молимо, да се заузму око распростирања „Заставе“. јер би без тога брзо морали да малакшемо.

Нови Сад 28. септембра 1899. г.

Уредништво и администрација „ЗАСТАВЕ“.

Вести из места и са стране.

Колико је вредио телеграм у Рену. Прорачунато је, да је из Рена широм цела света одашиљано сваког дана, кад је била расправа, преко 450.000 речи. Сам извештач американског листа „Чикаго Трибуне“, плаћао је сваки пут за свој телеграфски извештај преко 8000 крупа. Немачки и аустријски извештачи, далеко су били надмашили своје енглеске колеге. Занимљиво би било израчунати скупа, шта само телеграми о Драјфусу коштају, па да се види богатство синова израиљевих.

Путовање Негусово по Европи. Већ се од дужег времена по новинама пише, како ће Негус кроз кратко време отпочети свој пут кроз Европу. Како сад јављају из Адис Елебе, више рача (племенских поглавица) који ће Негуса на његову путу пратити, обратили су се на Менелика са питањем, да ли на томе путу да обуку европско одело или да путују у своме народносном оделу. Негус је одговорио, да сва његова пратња иде у свом народносном оделу, као што ће и он и жена му, царица Тантлу. Само ће обућу имати европску, те сви мушки имаће војничке чизме, и женске сомотске ципеле.

Велеиздаја у Турској. Из Смирне јављају, да је тамо затворен велики број угледних хришћана и мусломана и то на брзојавни налог упућен шефу вилајета ахметског због велеиздаје. Ова затварања изазвала су велико изненађење и узрујаност.

Мађарска школа у Срему. Зна се, да у неким местима у Срему има приличан број досељеника Мађара. Тако их има и у Марадику, селу недалеко од Карловаца. Сад је тројединчка влада допустила, да се у том месту отвори школа с мађарским наставним језиком. То је свакојако знак времена у Хедерваријевој ери.

Опет господа гнусни шпијуни. Читамо у „Дубровнику“: „Неки непознати гнусни шпијуни преко котарског поглаварства тужише опет суду неколико Срба Дубровчана, да су тобоже једне вечери у једној кући на Плочама, чуте, хвалили времена кнеза Лазара, проклињали дапашња и изразили жељу, да се она поврате, и јоште оваких бесмислица, које немају ни репа ни главе. Суд истражује, а државни одветник предлаже, да се тобожњи кривци казне по §. 305. к. з.; а речени параграф не стоји ни у каквој вези са гнусном и лудом депуцијацијом. Оптуженици тражили су, да се именује гнусни шпијун, да га суду туже ради потворе, али залуду, власти не одају шпијуне. А знате ли, шта је у ствари било? — Назад двадесет дана неколико Срба, већином радника, пођоше једне вечери у кућу једнога пријатеља на Плочама, и ту се у затвореној кући веселише, певајући српске песме, које се у Дубровнику певају од назад тридесет година, а да нису пре доласка Тончићева у Дубровнику никому сметале. Ми завршујемо ову вест с ускликом: Наполе с именима гнусних „братских“ шпијуна, е да их Срби грађани могу тужити суду ради потворе и озлоглашења. Нека господа у Задру о томе промисле, јер нам је дозлогрдило; већ нико у Дубровнику није сигуран, да једнога лепога јутра не узбуде анонимно тужен и упропашћен.“

Народну забаву приређује српско-сентмартонска омладина у недељу 5. септембра у гостионици г. Ж. Сиротановића у Срп. Сент-Мартону. Чист приход употребиће се, да се каменом обележи гроб матере Доситија Обрадовића. С тога молимо све Српство да нам прилозима притекну у помоћ, а ми ћемо их јавно публиковати. Прилози нека се шаљу на г. Витомира Чолаковића, благајника (Serb-Szt-Márton, Torontál).

Александриски патријарх Софроније упро. У предубокој старости својој преминуо је Александријски патријарх Софроније. Родно се у Цариграду 1798., а 1820. постригао се за ђакона. У 1839. г. био је произведен за митрополита у Хијосу. 1855. премештен био у Амасију, а у 1863. г. изабран био за васељенског патријарха у Цариграду, где је патријарховао до 1867. г. када је, разболевши се од тешке болести, поднео оставку на васељенски трон. После смрти Александриског патријарха Никанора 1870. год. позват је Софроније на Александриски престо, са кога је управљао до 29. августа 1899. г. када се и преселио у вечност. „Цариградски Гласник“ вели о њему ово: Патријарх Софроније служио је православној цркви најдуже од свију досадашњих клирика и заслужио је опште поштовање. Смрћу Софронијевом упражњен је престо патријаршиски Александријски и васељенска патријаршија имајући претенсију да она поставља кандидате за патријарха на обудовљене патријаршеске престоле већ је живо настала да таквог кандидата истакне. Људи са Фанара већ помињу као таквог Ефеског или Дерконског митрополита. Комбинација ова сматра се у васељенској патријаршији као најподеснија, сем ако падлежни у Александријској цркви не пристану на то, и не поставе за патријарха свога човека, као што су то учинили и мештани Антиохиске патријаршије, одбивши кандидате в. патријаршије и поставивши за Антиохијског патријарха човека из своје средине.

БРЗОЈАВИ „ЗАСТАВИ“.

Стигли 30. августа.

Будимпешта. Јуче је више стотина људи хтело поново да јуриша на француски конзулат, али их је полиција растерала, пре него што су до конзулата могли доћи. После овога настао је велики покрет, да повуку сви они своје пријаве за француску изложбу.

Рен. Ратни суд се заузео, да се Драјфус не би и по други пут по уобичајеном начину лишио чина јавно, пошто је и онако већ једном чина лишен.

Беч. Краљ је данас у подужу аудијенцију примио министра-председника Села.

✝

У преголемој жалости, јављам скрушеним срцем у име своје и остале родбине, свима пријатељима и знанцима тужну вест, да се моја никад непрежаљена, верна супруга, односно добра и нежна мати

МАРА НЕДЕЉКОВИЋ

рођ. Андрејевић,

после дужег мукотрпног боловања у 44. години живота свог, а после 19. годишњег најсретнијег брачног живота 28. августа (9. септембра) 1899. год. у 4 часа у јутру у вечност преселила.

Тело незаборављене и драге покојнице биће у недељу 29. августа (10. септембра) о. г. у 4 часа по подне у овдашњу српску православну цркву пренешено и по срп. православном обреду опојано, а за тим на овд. гробљу у породичну костурницу на вечни покој положено.

Чаково, 29. августа 1899.

Лака ти земља била!

Ваја Недељковић, супруг. *Иванка, Вера, Олга, Дејан, Милена, Злата* и *Светозар* деца.

✝

С најтужнијим срцем и неисказанијем болом у души, јављамо свима сродницима, пријатељима и познаницима, да је наш мили и никад непрежаљени син односно супруг, отац, брат и стриц

ВЛАДИМИР

у 36. години послије кратке и тешке болести синоћ у 10¼ сах. испустио своју племениту душу, која синоћ претрпи и пошљедњу тешку борбу на овом пропадљивом свијету.

Тијело непрежаљеног нам покојника данас ће се понијети у 4 сах. по подне непосредно на срп. прав. гробље, гдје ће се земни остатци предати матери земљи.

Покој ти твојој доброј души, драги и премили Владимире! Бог нека ти опрости твоју племениту душу и нека ти даде у вјечном животу мир и спокојство, које ти ево не можеш да нађеш на овоме свијету.

Мостар, 24. августа 1899.

Ожалошћени:

Отац: сердар *Мијат Радовић*; мати: *Стака*; супруга *Софија Радовић* рођ. *Зец*; син *Раде*; кћи; *Зорка*; браћа: *Душан, Милан* и *Алекса*; сестра: *Јованка* удата *Хаџи-Вуковић*; стриц; војвода *Пета*; братична *Милева* и остала родбина.

ОГЛАСИ.

За нашу ГВОЖЂАРСКУ РАДЊУ потребујемо једног озбиљног, вредног и сталног младића, који је 3—4 године сервирао. Ступање по вољи

ПОПОВИЋ и СЕВЕР

1—3 365 **у Даруару.**

ТРГОВИНА

МУШКЕ и ЖЕНСКЕ КОНФЕКЦИЈЕ, ШЕШИРА и ЦИПЕЛА

ШАНДОРА ТЕОДОРОВИЋА

У ВИНКОВЦИМА

потребује једног старијег, вештог, исте струке способног помоћника, који мора знати још и немачки и мађарски говорити. Ступити може одма. 364 1—2

ПРОДАЈЕМ

услед сеобе моју у главном сокаку и лепом српском месту, у добром стању са 6 соба и потребним стајама кућу и у њој добро снабдевену мешовиту трговину ув доста олакшавајуће услове.

Упитати ваља у администрацији овога листа за име власника. 363 2—3

За нашу мануфактурну радњу требамо једног изврсног помоћника, прву снагу, који је вешт у опхођењу са српским ратарским муштеријама. Такав биће одмах акцептован. Детаљиране оферте са сликом ваља упутити на

Max Miskolczys Söhne

3—3 357 **Esseg.**

Главни уредник Јаша Томић. Одговорни уредник Константин Брадваровић. Српска штампарија дра Свет. Милетића у Новом Саду.